

Keeping Track of Life: עובדין דחול ומדידה

Part I: Uvdi D'Chol

1. Ramban Vayikra 23:24

It appears to me that this interpretation intends to state that we are commanded by law of the Torah to have rest on a festival day even from activities which are not in the category of *m'lachah* ("work"). Thus we are not to be engaged the whole day in wearisome tasks: measuring out crops of the field, weighing fruits and gifts, filling the barrels with wine and clearing away the vessels, and moving stones from house to house and from place to place [although none of these activities is "work" in the strict sense of the term]. Similarly, if it be a city encompassed by a wall and its gates are locked at night, [and it is therefore according to law of the Torah treated as one domain, and the prohibition against taking out aught from one domain to another is inapplicable there], they would be loading heaps on asses they would bring on a festival; and the market place would be full for all business transactions, the shops standing open and the shopkeepers giving credit, the money-changers sitting before their tables with the golden coins before them, and the workers would rise early to go to their work and hire themselves out for such works [as described above] just as on weekdays, and so on! And since all these matters do not entail *m'lachah*, they would be permissible on a festival day and even on the Sabbath itself! Therefore the Torah said that [the festival should be a day of] *shabbathon* (solemn rest), meaning that it should be a day of rest and ease, not a day of labor [and weariness]. This is a good and beautiful interpretation.

2. Maimonides Mishneh Torah Shabbat 22:19

[In the case of] one who dirtied his hands with mud, he may wipe them with a horse's tail or a cow's tail or with a stiff handkerchief made to hold thorns. But [he may] not [do so] with a handkerchief with which we wipe our hands, so that he not act in the way that he does on [weekdays] and come to launder the handkerchief.

3. [U'vda D'chol on Shabbat by Rabbi Dov Linzer](#)

... We have three possible definitions of *uvda di'chol*: (1) activities that require exertion; (2) activities that are connected to commerce or our professions; and (3) activities that are connected to a *melakha*.

...
In summary, Rav Shlomo Zalman adopts the third definition we proposed: *uvda di'chol* are activities related to prohibited Shabbat acts, and Rav Moshe adopts the second definition: *uvda di'chol* are activities which are professional in nature. Activities that require exertion – the first definition – is not adopted by these poskim as a possible definition of *uvda di'chol*, for the simple reason that such activities are already forbidden on the basis of the more specific concept of *tircha*, acts of unnecessary exertion

פירוש הרמב"ן ויקרא כג:כד

ונראה שהמדרש הזה לומר שנצטוונו מן התורה להיות לנו מנוחה ב"ט אפילו מדברים שאינם מלאכה לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתכות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ב"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשלחנים על שלהנם והזהובים לפניהם ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח וזהו פירוש טוב ויפה

משנה תורה להרמב"ם הלכות שבת כב:יט

מי שנתלכלךה דו בטיט מקנחה בננב הסוס ובננב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוזה בה הקוצים. אבל לא במפה שמקנחין בה את הידים שלא יעשה בדרך שהוא עושה בחל ויבוא לכבס את המפה:

Part II: Daber Davar Continued

4. Isaiah 58:13

If you refrain from trampling^c the sabbath,
From pursuing your affairs on My holy day;
If you call the sabbath “delight,”
The LORD’s holy day “honored”;
And if you honor it and go not your ways
Nor look to your affairs, nor strike bargains—

ישעיהו נח:יג
אם-תִּשְׁיֵב מִשַּׁבַּת רַגְלְךָ עַשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קִדְוֵי
וְקִרְאתָ לְשַׁבַּת עֲנֵג לְקִדְוֵי יְהוָה מְכַבֵּד וְכַבְּדָתוּ
מַעֲשֵׂוֹת דְּרָגֶיךָ מִמְּצוֹא חֲפָצֶיךָ וְדַבֵּר דָּבָר:

5. Talmud Bavli Shabbat 113a

“If you keep your feet from breaking, from pursuing your affairs on My holy day, and you call Shabbat a delight, the Lord’s holy day honorable, **and you honor it by not going your own way**, from attending to your affairs and speaking idle words” (Isaiah 58:13). The Rabbis derived from the words **“and you honor it” that your dress on Shabbat should not be like your dress during the week, as Rabbi Yoḥanan would refer to his clothing as my honor**, indicating that appropriate clothing is a form of deference. The words **“going your own way” mean that your walking on Shabbat should not be like your walking during the week.** **“From attending to your affairs” means it is prohibited** to deal with your weekday affairs and to speak about them on Shabbat. However, **affairs of Heaven, i.e., those pertaining to mitzvot, are permitted.** **“And speaking idle words” means that your speech on Shabbat should not be like your speech during the week, i.e., one should not discuss his weekday affairs on Shabbat.** **However, it is only speech that they said is prohibited, whereas merely contemplating weekday affairs is permitted.**

תלמוד בבלי שבת קיג עמוד א
“וְכַבְּדָתוּ מַעֲשֵׂוֹת דְּרָגֶיךָ.” “וְכַבְּדָתוּ” — שְׁלֹא
יְהִי מִלְּבוּשֶׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמִלְּבוּשֶׁךָ שֶׁל חוֹל, וְכִי
הָא דְרַבִּי יוֹחָנָן קָרִי לְמַאֲנֵיה “מְכַבְּדוֹתֵי.”
“מַעֲשֵׂוֹת דְּרָגֶיךָ” — שְׁלֹא יְהִי הִילּוּכָךְ שֶׁל
שַׁבָּת כְּהִילּוּכָךְ שֶׁל חוֹל. “מִמְּצוֹא חֲפָצֶיךָ” —
חֲפָצֶיךָ אֲסוּרִין, חֲפָצֵי שְׂמִימִם מוֹתְרִין. “וְדַבֵּר
דָּבָר” — שְׁלֹא יְהִי דְּבוּרָךְ שֶׁל שַׁבָּת כְּדְּבוּרָךְ
שֶׁל חוֹל. דְּבוּר אֲסוּר, הִרְהוּר — מוֹתֵר.

6. Shulchan Aruch OH 306:7

One may measure for a Mitzvah such as calculating whether a Mikvah has forty Se’ah, and to measure the belt of an ill person and chant over it, as is the women’s custom, because it is measuring for a Mitzvah.

שולחן ערוך או"ח שו:ז
מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה כגון למדוד
אם יש במקוה מ' סאה ולמדוד אזור מי שהוא
חולה וללחוש עליו כמו שנוהגות הנשים מותר
דהוי מדידה של מצוה:

7. Mishnah Berurah 34

Measure for a mitzvah - and even though *shevut* (rabbinic prohibitions against activities on Shabbat) isn’t permitted even when there is a mitzvah involved...measuring is different, because it isn’t really forbidden strictly speaking, except for when it is like weekday activities, and therefore it is permitted to do so for a mitzvah.

משנה ברורה שם לד
מדידה של מצוה - ואע"ג דלא הותר שבות אפילו
במקום מצוה וכמ"ש לעיל בס"ק כ"ח שאני מדידה
דלא הוי איסור כ"כ אלא משום דהוי כעובדא דחול
ולהכי שרי במקום מצוה:

8. Maimonides Mishneh Torah Shabbat 21:1

It says in the Torah “cease from labor” (Exodus 34:21) - meaning, even from things that are not actually labor, one must rest from them. There are many things that the rabbis prohibited because of “rest” (rabbinic Shabbat prohibitions). Among them are things that are forbidden because they are similar to labor, and among them are things that are forbidden as a decree lest one come to transgress and be liable for stoning...

רמב"ם הלכות שבת כא:א
נאמר בתורה (שמות כב יב) (שמות לד כא)
"תִּשְׁבֹּת" אֲפֹלוּ מִדְּבָרִים שְׂאִינֶן מְלָאכָה חֵיב
לְשִׁבֹּת מֵהֶן. וְדְבָרִים הַרְבֵּה הֵן שְׂאֲסָרוּ חֲכָמִים
מִשּׁוּם שְׁבִיחַ. מֵהֶן דְּבָרִים אֲסוּרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵן
דּוּמִים לְמְלָאכֹת וּמֵהֶן דְּבָרִים אֲסוּרִים גְּזֵרָה שְׂמָא
יָבֹא מֵהֶן אֲסוּר סְקִילָה..

9. שו"ת שבות יעקב חלק ג סימן כא

הנה באתי בשאלתי על מה סומכין העולם שהשמש קורא הקרואי על הסעוד' בשבת מתוך הכתב הא בש"ע סי' ש"ז סעי' י"ב אוס' לקרות מתוך הכתב את אורחיו וכן פסק גיסו דמר בספרו א"ז ס"ק י"ד וכתב וז"ל מה שנוהגין שהשמש קורא מתוך הכתב איסור גמור הוא ובאמת נתפשט ההיתר בלי פקפוק ולא ידעתי טעם הדבר ע"כ יברר אדוני אמת הדבר בזה הנראה לו:

תשובה הנה הקשת לשאול דבר שכבר נבוכו בו גדולי האחרוני... אכן ראיתי במ"א סי' ש"ז ס"ק ט"ז כתב וז"ל ואני אומר מנהג של ישראל תורה היא דהא חשבונות של מצוה שרי כמ"ש סי' ש"ו ס"ו ולא גזרינן אטו חשבונות שאינן של מצוה כ"ש כאן דהיא גופה גזרה אטו שטרי הדיוטת דשרי בשל מצות עכ"ל. ואחריו נמשך בספר הלכה ברורה ולכאורה דבריו נכונים לישב המנהג דהא שטרי הדיוטות גופא אינן אסורי' אלא משום ממצוא חפציה כפירש"י וסייעתו אפ"ה קי"ל חשבונות של מצוה דהוי חפצי שמים מותר מכ"ש בזה ולדעת הרמב"ם דשטרי הדיוטות אסור' משום גזירות מחיקה כמבואר בדבריו פ' כ"ג מה' שבת ג"כ אין איסור דלדעתו מותר לקרות באגרת שלום ה"ה בזה....

...וא"כ לטעם דשמא ימחוק אפי' לדבר מצוה אסור משא"כ לטעם דשמא יקרא בשטרי הדיוטות שרי לדבר מצוה כדעת מ"א וא"כ איכא בנייהו טובא אלא ודאי צ"ל דאפי' למ"ד גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות אפ"ה אסור לדעתו לקרות הקרואים אפי' לדבר מצוה מתוך הכתב כיון שאפשר לעשות המצוה לקרותם שלא מתוך הכתב גם לדעת הט"ז אינו מיושב המנהג רק לדעת הרמב"ם ולא לדעת רש"י ורוב הפוסקים דלא ס"ל טעם זה... ומ"מ כדי שלא להוציאך חלק נ"ל ישוב המנהג כפשוטו דעל קריאת השמש מתוך הכתב לא גזרו חכמים מעולם רק על בעל הבית קאמר וכ"כ בתשובת הב"ח סי' קכ"ז ע"ש דלא ימנה את אורחיו וכפי' רש"י שם משא"כ על השמש מעיקרא לא גזרו אפי' לסעודת הרשות והטעם נ"ל דיש לחוש לחורבה ותקלה וכדאי' בש"ס דגיטין דף נ"ה ע"ב אקמצא ובר קמצא חרב ירושלים לכך התירו לקרוא המזומן מתוך הכתב כדי שלא יטעה כנ"ל וכדאמרינן עת לעשות לה' הפרו תורתך משום שלום כן נ"ל טעם הגון ונכון ליישב המנהג הק' יעקב

10. שו"ת יביע אומר חלק ג - אורח חיים סימן כג

ב"ה, קהיר. חודש סיון. תשובה לפ"ג. נשאלתי בענין מה שנהגו בכמה בהכ"נ פה מצרים, לומר לגוי מע"ש, לבא בשבת אל החדר הסמוך לבהכ"נ, לכתוב את הנדרים והנדבות של העולים לס"ת, וכן נדבות הזוכים במצות פתיחת ההיכל והקמת ס"ת. אם יש למנהג זה פנים בהלכה, או אין לעושים כן על מה שיסמוכו. ואם רשאים לנהוג כן בשאר בהכ"נ שטרם נהגו היתר בזה.

...
(כ) המורם מכל האמור שנהגים להקל בזה יש להם ע"מ שיסמוכו, ואין הדבר כדאי להכנס בריב ומחלוקת עם גבאי בתי הכנסת הנהגים היתר בזה מכבר. ובלבד שהגוי הכותב עושה זאת בצניעא, ולא לעיני כל קהלה ח"ו, שיש בזה זלזול בכבוד שבת קדשינו. וכל זה דוקא לאותם בהכ"נ שנהגו מנהג זה משנים רבות, אבל הרוצים לעשות כעת חדשה בארץ, לנהוג כן בשאר בהכ"נ לכתחלה, יש למחות בידם, ועל כגון זה אמרו עושה חדשות בעל מלחמות. ואורויי מורינן להו להחמיר, דבאתרא דלא נהוג לא נהוג. ואפי' בהכ"נ הנהגים

להקל מה טוב ומה נעים להוכיח את הגבאים בלשון רכה ואמירה נעימה שיחדלו ממנהג זה. ויעשו סימנים בפתקאות וכיו"ב כנהוג בהרבה מקומות. וכמ"ש בתשו' קרן לדוד ובס' נוה שלום הנ"ל. ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. והשי"ת יעב"א.

Figure 11. The Offertory Book of the Bikur Holim Society of the Holy Community of Pápa, 1829 (Museum of Ethnography, Budapest, inv. no. 101.318. Used with permission).

For more examples of “Snoderbooks” from the Austro-Hungarian Empire, [see here](#).

III. Introductory Material to the Tzitz Eliezer

11. Talmud Bavli Shabbat 157a-b

MISHNA: A father or husband **may nullify** his daughter’s or his wife’s **vows on Shabbat, and one may request** from a Sage **to dissolve vows that are for the purpose of Shabbat.** Failure to dissolve the vow will compromise one’s fulfillment of the mitzva to delight in Shabbat. **And one may seal a window** on Shabbat to prevent light from entering, **and one may measure a rag** to determine whether or not it is large enough to contract ritual impurity, **and one may measure a ritual bath** to determine if it contains enough water for immersion. The mishna relates

תלמוד בבלי מסכת שבת קנז

מתני' מפירין נדרים בשבת ונשאלין לנדרים שהיו לצורך השבת ופוקקין את המאור ומודדין את המטלית ומודדין את המקנה ומעשה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיח וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לא ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין

that there was an incident in the time of Rabbi Tzadok's father and the time of Abba Shaul ben Botnit, in which they sealed a window using an earthenware vessel and tied an earthenware shard with a long reed-grass with a temporary knot, in order to ascertain whether or not the roofing had an opening the size of a handbreadth. And from their statements and their actions, we derived that one may seal a window, and measure, and tie a knot on Shabbat.

GEMARA:...

The Gemara relates: **Ulla happened to come to the house of the Exilarch. He saw Rabba bar Rav Huna sitting in a tub [avna] of water and measuring it. He said to Rabba bar Rav Huna: Say that the Sages said that it is permitted to measure on Shabbat only a measurement for a mitzva.** However, with regard to a measurement like this one, **which is not for a mitzva, did they say that it is permitted?** Rabba bar Rav Huna **said to him: I am merely acting unawares** and am not at all interested in the measurements. Therefore, it is not prohibited.

גמ'...

עוֹלָא אִיקְלַע לְבֵי רִישׁ גְּלוּתָא חֲזַנִּיה
לְרַבָּה בַר רַב הוּנָא דִּיתִיב בְּאוּנָא דְמִיָּא
וְקָא מְשַׁח לִיה אָמַר לִיה אִימַר דְּאָמְרֵי
רַבְּנָן מְדִידָה דְמִצְוָה דְלֵאוּ מִצְוָה מִי אָמַר
אָמַר לִיה מִתְעַסֵּק בְּעֵלְמָא אָנָּא

12. תוספות קנז:

מדידה דמצוה דלאו דמצוה מי אמור כו' - בפקיקה לא בעינן של מצוה... אלא דווקא במדידה בעינן של מצוה:

13. תוספות קכו:

ומדבריהן למדנו שפוקקין ומוודדין - ...גבי מדידה דהתם לא הוי איסור כל כך אלא משום דהוי כעובדא דחול...

14. טור או"ח שו

מותר למדוד מדידה של מצוה בשבת כגון למדוד אם יש במקוה מ' סאה וכיוצא בו ולחש שמלחשים על כאב הראש שלוקחין אזורו ומוודדין בו ג' אמות ג"פ ואומר הלחש על המדידה אבי העזרי התירו דמשום לחש ליכא שמותר ללחוש בשבת ומשום מדידה נמי ליכא דמתעסק הוא אצל מדידה וה"ר משה הכהן אסרו והר"ם מרוטנבורק היה מדמה אותו למדידה של מצוה והרהור בעסקיו מותר ומ"מ משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב בהם כלל וזהו שכתב ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ואין אדם יכול לעשות כל מלאכתו בשבוע אחד אלא יראה אדם בכל שבת כאילו מלאכתו עשויה ואין לך עונג גדול מזה:

IV. Tzitz Eliezer on Thermometers

15. שו"ת ציץ אליעזר חלק ג סימן י

מדידה במד - חום בשבת ב"ה. חדש אדר ב' תש"ה ירושלים עיה"ק תובכ"א.

שמעתי שיש מפקפקין אם מותר למדוד במד - חום בשבת בכדי לעמוד על מדת החום של האדם, וחוששין לזה משום לתא דאיסור מדידה בשבת, ואמרתי אברר לעצמי הלכה זאת היות והיא עומדת תמיד על הפרק ודורשת את פתרונה, ועלינו לדעת אם מותר למדוד בכל מיחוש שהוא, או שהחויב לדקדק למדוד דווקא בחולי של ממש באופן שהמדידה היא הכרחית בכדי לעמוד על משמר החולה להודיע לרופא המטפל בו על מהלך החולי ולדעת הרפואות ההכרחיות לתת לו בהתאם למצבו.

גרסינן במסכת שבת ד' קנ"ז ע"א במתניתין: מפירין נדרים בשבת ונשאלים לנדרים שהן לצורך השבת, פוקקין את המאור ומודדין את המטלית ומודדין את המקוה, ומעשה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיה וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו, ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת.

ובגמ' בעמוד ב': עולא איקלע לבי ריש גלותא חזי' לרבה בר רב הונא דתיב באוונא דמיא וקא משה ליה, אמר ליה אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה, דלאו מצוה מי אמור, אמר ליה מתעסק בעלמא אנא.

(א) והנה לכאורה יש לדקדק מנא ליה באמת לעולא דזה שהתירו רבנן הוא דווקא במדידה של מצוה, הא במשנה כתוב סתם פוקקין את המאור ומודדין את המקוה, והרי בפקיקת המאור כותבים התוס' כאן בד"ה מדידה, ולעיל בד' קכ"ו ע"ב ד"ה ומדבריהו, דמותר אפילו שלא במקום מצוה, ומגלן לומר דבמדידה כוונת התנא דווקא של מצוה, אולי כוונת התנא לומר דמדידות כאלו מותרים אפילו שלא במקום מצוה, או שבא בכלל להתיר המדידה בשבת, וכמו שמסיימת המשנה בסתם: ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת.

ויש לומר דעולא למד כן ממה שתפס התנא דווקא מטלית ומקוה שעצם לשונם מורים על מקום מצוה לענין דיני טומאה וטבילת מצוה, וכן ממה שכולל זה בבת אחת עם מפירין נדרים וכו' שהוא דווקא לצורך השבת, וה"נ בעינן לצורך השבת או דמצוה שזה ג"כ נקרא לצורך, וביותר למד כן מהמעשה שהיה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שהזכרה במשנה, שכתוב בלשון וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לא, ומדמפורש לשם מה מדדו וקשרו, משמע בהדיא שההיתר היה דווקא באופן זה, והיינו לצורך מצוה ולדבר הוראה לדעת לענין דיני טומאה אם יש בגיגית פותח טפח או לא. וכן כותב הרמב"ם בפיהמ"ש ומה שהתירו מדידה בשבת בתנאי שתהיה מדידה של מצוה וכמו כן קשירה של מצוה. ואת שני אלה יחד ושצריכים שיהו של מצוה אנו למדים מהמעשה...

(ב) עכ"פ אנו למדים מדברי המשנה והגמ' הנ"ל בשבת, שמדידה של מצוה הותרה בשבת, ומדברי המהר"י מברונא שכל צרכי שבת חשיב מצוה ושרי.

ולפי"ז ניתן לומר שאפילו אם נאמר שמדידת החום כשאר מדידה חשבינן לה, בכל זאת צריך להיות מותר למדוד בשבת בזמן שאי המדידה לו או לאחד מילדיו או בנו ביתו גורמת לו לצער גופני ולהפרעת עונג שבת באי ידעו המצב לאמיתו ואינו יודע מתוך כך אם יש הכרח לנקוט באמצעים רפואיים, כי קיום מצות עונג שבת במנוחה ושלוה בלי מועקה נפשית ולבבית מצוה היא, ולא גריעי עכ"פ משאר כל צרכי מאכל לשבת שחשיב מצוה והתירו בגללם למדוד בכדי להורות לדעת היתרם...

וכן מצינו בטור או"ח (סי' ש"ו) שמביא בשם אבי העזרי שהתיר הלחש שמלחשים על כאב הראש שלוקחין אזורו ומודדין בו ג' אמות ג"פ ואומר הלחש על המדידה, דמשום לחש ליכא שמותר ללחוש בשבת, ומשום מדידה נמי ליכא דמתעסק הוא אצל מדידה, ובשם

המהר"ם מרוטנבורק שהתיר משום שהיה מדמה אותו למדידה של מצוה, וכך נפסק בשו"ע שם בסעי' ז' להיתר משום שהיה מדידה של מצוה. וניתן להתפרש כנ"ל שהיה מדידה של מצוה חוץ ממה שזוהי סגולה לריפוי, גם מפני שאין המדידה גורם לצער ולביטול עונג שבת, מכיון שמאמין שבזה יושע החולה. וכן יש לפרש דזה שהתיר האבי העזרי מטעם דמתעסק הוא אצל מדידה, הוא מפני שאינו צריך לעצם המדידה כשלעצמה כי אם לשם צורך הלחש הנעשה באופן כזה.

(ג) ובכלל אנו למדים מזה שהתירו במדידה לצורך מצוה, וכן התירו בה מתעסק בעלמא שלא לצורך... , שלא גזרו על מדידה כי אם על מדידה הבאה לצורך לשם עצם המדידה כשלעצמה כעין עובדין דחול, שבשביל כך גזרו עליה, וכמו"ש התוס' שם בד' קכ"ו שמדידה לא הוי איסור כל כך אלא משום שהיה כעובדא דחול, אבל כל מדידה שאינה באה לשם עצמותה לא הויא כעובדא דחול ולא גזרו עליה, ומשום כך התירו רק מדידת מצוה שאינה לצורך מקח וממכר, אבל לצורך מקח וממכר אפילו לדבר מצוה אסור...

ולפי"ז, לחלק בין לצורך מצוה או לא, שייך רק במדידה כזאת שעצמותה היא כעין עובדין דחול כמדידת המטלית והמקוה שאין הבדל בעצם אופן המדידה בינה לבין מדידה של מקח וממכר, ובזה התירו רק לצורך מצוה שהמדידה לא באה לשם עצמותה, ובלא לצורך מצוה גזרו משום שהיה כעובדא דחול, אבל במדידה שאינה דומה כלל כעובדא דחול, כעין המד - חום שמייוחד רק לשם מדידת החום ואין משתמשין במד כזה באף פעם לעובדא דחול, ועצמותו מעיד עליו שאינו בא לעובדא דחול, בכה"ג לא גזרו אפילו במדידה שאינה של מצוה...

(ד) כל זה אפילו אם נאמר שמדידת המד - חום דומה לשאר מדידות, אבל לאמיתו של דבר מדידה כזאת אין לה דמיון כלל לשאר מדידות, ויש לומר שבכלל לא אסרו מדידה כזאת.

דהנה בנידון המורה שעות... והשאילת יעב"ץ (ח"א סי' מ"א) סובר להתיר אף הכלי מורה שעות שמסתפק עליו המהרי"ל, בהטעומו משום דאינו מודד כלום והזמן הוא דבר שאין בו ממש, ואינו משתעבד תחת ידי מדידה מעשית ולא קעביד מעשה לגמרי כשעורכו מאתמול והוא הולך מאליו...

ומכל זה נלמד לנדו"ד לענין המד - חום שי"ל ג"כ שמדידה כזאת אינה נכנסת בכלל מדידה הואיל ואינה מדידה בפועל, ואף זאת שהאדם אינו פועל בהפעלתו של המד חום שום פעולה או תנועה כל שהיא, כי אם מקריבו לגוף האדם במקום המיועד והמד חום פועל מאליו את מידוד מדת החום... ולא מחלק באיזה חולה, ומשמע שמתיר באיזה חולה שהוא בכדי לקיים צורך ופקודת הרופא, ומכש"כ בנידוננו שיש להתיר למדוד בכל חולה ובכל מיחוש שהוא המפריע את המנוחה ועונג השבת לו או למקרוביו, כנלפענ"ד.

V. Rav Yisrael Rozen of Tzomet on Smart Bracelets

16. צמיד חכם בשבת רב ישראל רוזן

שאלה

אחת הטכנולוגיות החדשות שנפוצו לאחרונה היא צמיד חכם. הצמיד דומה לשעון חכם, אולם עיקר שימושו הוא בחיישנים ופחות בתצוגת מידע.

א. לצמיד כמה פונקציות, בהן מעקב אחר מספר הצעדים, קצב הלב, דופק ומהלך השינה. המידע נאסף ולא מוצג כלל, עד אשר מתבצע סנכרון עם אפליקציה ייעודית במכשיר הטלפון החכם, הסמארטפון. ניטור כזה, שנקלט אך לא מוצג במהלך השבת, אולם לאחריה ניתן להצגה ולניתוח - האם הוא מותר בשבת כשלעצמו? ושמה הוא מותר רק כאשר יש סיבה אחרת לשאת את הצמיד, כמו שעון למשל,

והניטור מתבצע רק ברקע? אגב, יש מכשירים שיש בהם אפשרות להפעלת רטט המסמן השגת יעד צעדים מסוים. מובן שצריך לבטל את האפשרות הזו לפני השבת, ב'הגדרות'.

ב. בשוק נמצא צמיד אלקטרוני המנטר את מחזורי השינה (באמצעות מדידת התזוזות). במהלך חצי שעה לפני השעה היעודה מופעל רטט אם עונד הצמיד סיים מחזור שינה. הדבר נועד לאפשר יקיצה נעימה וקלה יותר ולהפחית את העייפות. האם ניתן להשתמש בפונקציה זו בשבת?

ג. אם הצמיד כפי שתואר בעייתי בשבת מבחינה הלכתית, אך יש בו גם שיעור קבוע שבו השעה מוצגת ברציפות, האם מותר לענוד אותו לצורך שימוש כשעון, תוך התעלמות מהפונקציות האחרות?

ד. נוסף על השאלה הכללית הנ"ל, אבקש לברר נסיבות קונקרטיות יותר הקשורות לשימוש בטלפון חכם למטרות ביטחון. אני לוחם בכיתת הכוננות במקום מגוריי. אני תמיד חמוש בהימצאותי ביישוב, ועליי להיות זמין למענה ראשוני כאשר יש חשש לאירוע ביטחוני. מאחר שאין תקציב למכשירי מירס ייעודיים, אני מסתמך על מכשיר הטלפון שברשותי להקפצה בשעת חירום. ההקפצה מתבצעת ראשית במסרון (סמס) ובו בזמן באמצעות דיווח בווטסאפ. אם אין מענה, המוקד פונה בשיחת טלפון. מעשית לא ניתן להסתמך על השיחה, ויש הכרח להיות זמין למסרונים בטלפון החכם. את 'חיבור הנתונים' אני מכבה לפני השבת כדי להימנע מהודעות שונות שאינן רלוונטיות, ומפעיל צלצול חוזר בקבלת מסרון כדי שאשמע התראה גם אם פספסתי את רגע קבלת ההודעה. במתכונת זו קיימות כמה בעיות:

1. אם פספסתי את צליל קבלת ההודעה, יעברו לכל הפחות שתי דקות קריטיות עד שאבחין בה. אכן, בשעות היום אני משתדל לא להתרחק מאוד מהטלפון, אם כי לפעמים זה קורה.
2. אם אני ישן, הצליל לא בהכרח חזק דיו כדי להעיר אותי, ובוודאי לא אתעורר בצלצול הראשון.
3. לפעמים יש הודעות שווא שאני נאלץ לקרוא בשבת כדי להפסיק את הצלצול, אחרת לא אבחין במקרה של הקפצת אמת (למשל, הודעות מכיתת הכוננות ביישוב שבו התגוררתי לפני כן וכד').

צמיד חכם יוכל לתת מענה, לפחות חלקי, לבעיות אלה. אפשר להגדיר רטט בצמיד בעת קבלת מסרון, וכך המענה יהיה מידי גם אם לא אשמע את הצלצול. הטווח המרבי בין השעון לטלפון הוא כ-10 מטרים, ולכן בכל מקרה אדרש לשאת את מכשיר הטלפון. אמנם ייתכן שהרטט יעיר אותי יותר בקלות. האם מותר לענוד את הצמיד בלילה למטרה זו, ואז אפשר להמשיך לענוד גם בשאר היום, והוא ירטוט בקבלת הודעה?

ה. אם יש היתר ספציפי למקרה שלי, ולא היתר גורף לנשיאת הצמיד בשבת, האם יש שיקול של מראית עין, ועדיף לשאת אותו באופן נסתר, או מכיוון שמותר – אפשר לשאתו בגלוי? יצוין שאני נושא נשק ארוך ובוולט לעין בתפקידי הביטחוני.

תשובה

א. חיישן פסיעות, הקרוי פדומטר – אם הוא נתון על האדם בקביעות לצורך ניטור, ובשגרה לא מופיע שום דבר על הצג כתוצאה מפעילות האדם, וגם לא רטט, והנתונים נצברים ברצף ונקלטים אי-שם אך לא מתבטאים בשום רישום חיצוני או חיווי כלשהו – מעיקר הדין היה מקום להתיר, אם דרכו בכך בשגרה. אין כאן מלאכת מחשבת, וזו מדיניותנו ההלכתית בכל החיישנים שבהם האדם מעורב ברצף, אך ללא תוצאה גלויה וללא התרחשות שהאדם מעוניין בה. היתר זה דומה למדי מים אלקטרוניים, ולרגשי לחץ מים להגברת עצמתן של משאבות ביתיות וכיו"ב. אעפ"כ, לאחר התייעצות עם פוסק חשוב, אם אין בדבר צורך רפואי מובהק, יש להתרחק מכל הדברים הללו בשבת. הסיבה היא יותר 'מדיניות' מאשר איסורי מלאכה; יש חשש לכרסום ומדרון חלקלק לתור אחר היתרים לא ראויים. ציוד זה הנישא על האדם יכול להיחשב כ'זילותא' בשבת, וכפוגע באווירה, וכך זה נשקף בעיני הבריות.

ב. על אחת כמה וכמה לא ראוי להשתמש בציוד זה ליקיצה ע"י רטט או צליל, בעקבות התחקות אחר הרגלי השינה כמתואר בשאלה.

ג. מאידך גיסא, אם המכשיר מציג שעה קבועה ברציפות, שניתן להבחין בה ללא לחיץ תאורה וכד', והמכשיר/הציוד נראה כלפי חוץ כשעון – אפשר לענווד אותו בשבת גם אם בפנימיותו הוא מונה צעדים או מנטר התנהגות ביולוגית כלשהי של האדם (ללא תוצאה נגלית, כמו רישום צג, צלצול או רטט).

ד. אם יש שימוש ביטחוני כלשהו בציוד זה, אפילו עקיף כמתואר בשאלה על הפעלת רטט להודעת מסרון, ניתן לענווד צמיד זה גם אם אין בו שעון, ובלבד שהרואים את הצמיד מזהים את העונד כאיש ביטחון.

ה. אם האדם מזוהה כאיש ביטחון, והותר לו לענווד צמיד זה למטרה זו כמתואר בשאלה, לדעתי אינו חייב להסירו גם בשעות שבהן איננו בתפקיד וההיבט הביטחוני לא קיים לעת הזו. אעפ"כ לדעתי נסתלק ממנו חשש 'מראית העין'. ומכיוון שסיבת החמרתנו ב'סתם' איננה מעיקר הדין אלא מטעמי 'מדיניות' ו'זילותא' - דעתנו היא שאפשר להמשיך ולענווד אותו. ומי שיסיר צמיד זה בעת אי-צורך – רוח חכמים נוחה הימנו.